

Het Vlaams Cultuurbeleid

De bakens verzet voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk

Frederik Janssens

Het sociaal-cultureel werk vormde mee de maatschappelijke basis voor de groene beweging en het groene politieke project eind de jaren '70, begin de jaren '80. Het fungeerde als een soort dynamische denktank voor de nieuwe sociale bewegingen die de wortels vormden voor het nieuwe politieke project Agalev: de vredesbeweging, de milieubeweging, de vrouwenbeweging... Vormingsinstellingen als Elcker-ik en Wereldscholen leverden ook politiek personeel om een en ander waar te maken...

Die historische link tussen de sociaal-culturele sector en het groene project maakt dat het lot van de sociaal-culturele sector ook de redactieleden van Oikos ter harte gaat. In de sector is véél aan het veranderen en verschuiven. Sinds 1 januari 2003 is een nieuw decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk van kracht. Er zijn nu een aantal regionale Volkshogescholen onder de roepnaam Vormingplus aan het werk. Daarnaast zijn er nog een aantal gespecialiseerde vormingsinstellingen, bewegingen en verenigingen. Is de herstructurering een kortwieken van kritische tegenstemmen? Is er niet te veel stroomlijning en mainstreaming? Of heeft de herstructurering wel degelijk zin? We gingen praten met Hugo De Vos, directeur van FOV, de belangenorganisatie van de sociaal-culturele volwassenensector.

19

OIKOS: We willen met jou eens terugblikken op het Cultuurbeleid van de voorbije periode, we bedoelen het beleid van Bert Anciaux I, het interludium met Paul Van Grembergen en Bert Anciaux II. Als directeur van de FOV ben je daarvoor goed geplaatst. We leerden jou kennen als stafmedewerker van de BVVO, dat was destijds de "pluralistische koepel", waar vele progressieve vormingsinstellingen en organisaties bij aangesloten waren, ook Ploeg de

ling van Agalev. Nu ben je directeur van de FOV, de Federatie van Organisaties voor Volksontwikkelingswerk. Waarvoor staat die organisatie?

Hugo De Vos: Dan moet ik ook iets vertellen over het einde van het koepel-decreet. Eind jaren '90 is het liedje van de 'verzuiling' uitgezongen. De Minister van Cultuur Bert Anciaux heeft de verdienste dat hij dat boek heeft gesloten: geen subsidie meer voor de ideologische en levensbeschouwelijke koepels en de politieke vormingsinstellingen

afgeschaft. Maar het proces van afkalking was al veel langer bezig. Het koepeldecree van 1976 was de consecratie van de verzuiling. Het was de emanatie van de politieke verkaveling die door de overheid blijkbaar gewild werd. Het Cultuurpact bedoeld om minderheden te beschermen werd op een verkeerde manier ingevuld. Het maatschappelijke en het culturele leven werd verkaveld, opgedeeld in partijpolitieke en levensbeschouwelijke segmenten.

OIKOS: Iedere ideologie zijn kavel: katholieken, socialisten, liberalen...

HDV: Zo ontstonden er inderdaad acht koepels: twee van christelijke signatuur, twee pluralistische, volgens sommigen een linkse en een rechtse, een socialistische, een liberale, een Vlaams-nationale en een vrijzinnige. Maar dit lied was uitgezongen, het had geen maatschappelijk draagvlak meer. Er ging abnormaal veel geld naartoe, in vergelijking met het basiswerk. Een van de eerste beleidsuitspraken van Bert Anciaux als Minister van Cultuur was dat hij afwou van die koepelvorming. Nu, de FOV heeft Anciaux niet gewild. We gingen met een aantal mensen samen zitten want de koepels waren wel subsidietechnisch afgeschaft, maar hoe moest de belangenverdediging van de sector nu verlopen? Was die belangenverdediging belangrijk of niet? De FOV kreeg vorm op een zeer pluralistische basis. We brachten mensen samen van alle levensbeschouwelijke en ideologische signaturen. Of zij het ook belangrijk vonden om een spreekbuis ten aanzien van de overheid te voorzien? Daar kwam een voorzichtig ja op en zo is de FOV vertrokken. We legden de lat vrij hoog. We wilden dé spreekbuis zijn van de hele sector. Na vijf jaar FOV kunnen we zeggen dat dit gelukt is. Momenteel groeperen we alle orga-

nisaties in de sociaal-culturele sector. We slagen erin om tot standpunten te komen die gedragen worden door de sector.

OIKOS: Was het niet moeilijk om samenwerking te organiseren tussen mensen die nog maar pas in expliciet verzuilde organisaties werkten?

HDV: Dat is een proces, af en toe is er een hobbel. Maar tot op vandaag lukt het goed.

OIKOS: Het moet ook niet eenvoudig zijn om de belangen te verdedigen van een sector die volledig getransformeerd wordt?

HDV: Neen, niet iedereen is gelukkig met wat er allemaal verschuift. Maar toch heb ik het aanvoelen dat ook de mensen die niet gelukkig zijn met de herstructurering van de sector toch blijven zeggen dat de FOV heeft gedaan wat moest gedaan worden. Men kan ons niet aanwrijven dat er een aantal *ambetantigheden* zijn gebeurd, wij stippelden het beleid van de minister niet uit.

OIKOS: Gingen jullie niet een eind mee in de redeneringen van Minister Anciaux in de herstructurering van de sector?

HDV: We zijn meegegaan in het plaatje dat werd uitgetekend, op basis van de redeneringen van de overheid. Dat is wel een nuance. We willen de sector mee motiveren om binnen dit raamwerk hun verhaal te schrijven. Wat niet evident is.

OIKOS: Ook het decreet op de politieke vormingsinstellingen is afgeschaft. Wie bekommert zich nu nog om politiserende vorming, politieke

vorming, partijpolitiek vormingswerk? Het systematische politiek vormingswerk dreigt volledig te verdampen, is het niet?

HDV: Dat is een oud zeer. Toen men het decreet op de politieke vormingsinstellingen in 1985 op veertien dagen door het parlement sluisde, was ik zeker een van de grote tegenstanders. Ik was ook tegen de manier waarop een en ander gebeurde. Ik had ook problemen met de weinig inhoudelijke benadering van het politiek vormingswerk. Maar je hebt gelijk: de politieke vorming, ook de partijpolitieke vorming, staat er nu heel zwak voor. Ik betreur ook dat het meer algemene politiserende vormingswerk de dag van vandaag nauwelijks nog bestaat. Wat is er gebeurd? Wellicht hebben we een historische kans gemist. Het decreet op de politieke vorming werd erdoor gejaagd op het hoogtepunt van het verzuilde denken dat toen ook al erg gecontesteerd werd. In die periode was alles verkaveld. Men heeft de fenomenale kans laten voorbijgaan om de nood aan politieke vorming voor het breed publiek heel scherp te stellen. Wij zijn altijd voorstanders geweest van een Centrum voor Burgerschapsvorming. Agalev lanceerde destijds dat voorstel in het parlement. Zo'n Centrum had heel goed kunnen samenwerken met vormingsdiensten in de verschillende politieke partijen. Maar men heeft politieke vorming verengd tot partijpolitieke vorming, in de meest strikte zin van het woord. En dat is jammer. Misschien zijn we daar nu het slachtoffer van. We hebben nog weinig politiek discours en weinig maatschappelijke debat in politieke termen. Betreurenswaardig. Ter compensatie is de partijfinanciering wel opgetrokken, maar die extra middelen zijn – vrees ik – niet naar politieke vorming gegaan.

OIKOS: Kan je nu al een evaluatie maken van het nieuwe decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk?

HDV: Om te evalueren is het wat te vroeg. Een werksoort uit het decreet, met name de bewegingen, is pas begonnen in 2005. Maar we kunnen zeker stellen dat er een breuk is tussen dit decreet en de vorige decreten. Die breuk zit vooral in het instrumentarium dat men aangereikt heeft. Men wilde de nogal kwantitatieve en weinig inhoudelijke aanpak van de vorige decreten heroriënteren en kiezen voor een meer kwalitatieve benadering. De grote vraag is nu: leidt het instrumentarium dat men aanreikt naar die omslag? Wat wil het decreet realiseren? Een verhoogde cultuurparticipatie en een verhoogde cultuurcompetentie. Dat zijn de grote steekwoorden die door Minister en zijn kabinet worden gehanteerd. (We hebben het over Bert Anciaux I en II en het kleine interludium met Paul Van Grembergen.) Het beginnen nadenken over een gloednieuw decreet heeft een deel van de sector gechoqueerd, maar in een breder perspectief is het nieuwe decreet helemaal niet zo vreemd. Alleen komt de sociaal-culturele sector helemaal achteraan in het peloton. In andere sectoren werkt men al veel langer met beleidsplannen, beleidsperiodes en dergelijke. Wij waren lange tijd onaantastbaar.

OIKOS: De “gesubsidieerde vrijheid”, waar sociologen over spraken?

HDV: Ja, dat was indertijd, met de eerste decreten uit midden de jaren '70, vooral gestuurd vanuit de katholieke hoek. Het motto was: baas in eigen huis, en het huis op de kosten van de gemeenschap. De inhoudelijke dimensie van de vorige decreten was te zwak, dat was niet houdbaar. Welke

inhoudelijke intenties speelden bij de beleidsmakers toen ze die decreten schreven? In de jaren '70, bij de eerste decreten, speelde bij Rika De Backer louter het motief "permanente vorming is belangrijk!". Verdergaande inhoudelijke opties, prioriteiten of doelgroepen waren destijds uit den boze. Organisaties moesten zelf inhoudelijke keuzes maken. Iedereen vulde dat zelf in, à la carte, naar eigen inzicht en vermogen. Beleidsvoerders hebben vandaag andere intenties. Beleid voeren betekent nu afwegingen maken op basis van beschikbare middelen en de inhoudelijke accenten die men wil leggen. Dat betekent keuzes maken. In onze sector kregen de organisaties heel veel vrijheid. De liberale ministers Karel Poma en Patrick Dewael probeerden elk voor zich eigen accenten te leggen. Poma vond specifieke doelgroepen belangrijk, dat werd dan het vijfde decreet. Maar die ingreep was wat schamel. Dewael introduceerde een ruimer cultuurbe- grip, zodat onze sector wat minder aandacht kreeg. Dat werd gerestaureerd door de volgende christen-democratische ministers Hugo Weckx en Luc Martens. Die zagen dat het zo niet verder kon, met een grote vrijheid voor de organisaties en een voortdurend groeiende druk op het budget. Er moest iets gebeuren. Weckx heeft vooral het probleem signaleerd. Martens heeft in 1995 met een vernieuwd decreet uitgekapt. Maar dat decreet kon niet volledig uitgevoerd worden. Anciaux koos dan voor de radicale ingreep: weg met het koepeldecreet en een volledige herstructurering van de sector. Hij introduceerde twee nieuwe concepten: de regionale volkshogeschool en de bewegingen. Sommigen vielen volledig uit de lucht. En de eerste voorstellen lokten heel wat reactie uit. Maar het decreet is er gekomen, zij het enigszins aangepast. Ook onder druk van de bud-

gettaire beperkingen.

OIKOS: Kan je de nieuwe beleidsinstrumenten van het decreet eens overlopen en becommentariëren?

HDV: Het werken met beleidsplannen en beleidsperiodes vind ik niet slecht. Ik hoor ook van steeds meer organisaties dat de dwang om binnen een bepaalde systematiek te werken, hen ook dwingt om na te denken over de eigen identiteit, waar ze naar toe moeten en over de strategieën die ze moeten aanwenden. Dat wordt uitgezet over een langere termijn, wat perspectief geeft. Dat binnen dit alles een soort competitie speelt, binnen een systeem van communicerende vaten, is een andere kwestie. Als de ene organisatie iets meer krijgt, is dat nu ten koste van een andere organisatie ... Hiertegen rijzen grote bezwaren. Niet zozeer uit eigenbelang, maar omwille van het absurde feit dat men organisaties tegen elkaar opzet. Dat kan niet, hierover is er een consensus. Overigens deelt de administratie die mening.

De Minister geeft een opdracht aan Commissies, die in eer en geweten uitspraken moeten doen over de kwaliteit van de beleidsplannen van organisaties. Ik kan me vinden in dit systeem.

De administratie zelf dreigt in een rolverwarring terecht te komen. Vroeger zorgde ze vooral voor controle en inspectie. Ze deden dat op een behoorlijke manier. Nu krijgen ze een andere rol: ze fungeren nu als de foeriers van de Commissies. Ze zouden moeten zwijgen, maar worden soms uitgedaagd door Commissieleden om uitspraken te doen. Soms gaan ze daarop in. De deontologie van de ambtenaren is hier in het geding. Daarenboven hebben ze een expliciete rol in het decreet: ze moeten oordelen over bepaalde facetten van het dossier dat hen wordt voor-

gelegd. Is het financieel plan in orde? Zijn de ambities van de organisatie haalbaar binnen de beperkingen van hun financiële mogelijkheden? Tezelfdertijd krijgen ze de rol van visitator. Per beleidsperiode moeten ze afstappen bij de organisaties, om een gesprek te voeren over hun realisaties en grote intenties. Ze moeten daar dan commentaar op geven. In de feiten wordt de administratie dus ook beoordelaar met een eventuele sanctionerende bevoegdheid. Tenslotte hebben de ambtenaren de grote ambitie om ook een soort begeleiding en ondersteuning te bieden aan het werkveld. Men wil niet meer alleen controleren, maar ook steunen. Daarbovenop moeten ze ook beleidsvoorbereidend werk verrichten voor de beleidsverantwoordelijken. De vraag is of de mensen op de administratie toegerust zijn om al deze taken tegelijk waar te maken. De indruk bestaat van niet. De rol van de administratie is dus aan uitklaring toe.

Enveloppenfinanciering kan goed functioneren, maar kan ook vervelend zijn. Het betekent een responsabilisering van de organisatie. In een paar werksoorten moet men de middelen die men krijgt omzetten in vormen van tewerkstelling. Het fenomeen zou zich kunnen voordoen dat er in de sector op termijn veel meer mensen op freelance basis zullen werken. Is dat de bedoeling? Er is ook een grote nood aan een duidelijk taakprofiel voor de werving van medewerkers. Dat bestond niet voor de nieuwe werksoorten volkshogescholen en bewegingen. Misschien zijn voor de werksoort verenigingen nieuwe taakprofielen nodig, omdat de verenigingen onder druk van maatschappelijke ontwikkelingen uitgedaagd worden om nieuwe taken op te nemen. Wie gaat dat doen? Occasionele krachten of vaste medewerkers? De mensen die al jaren een vereniging schragen of nieuwe

krachten? Idem dito voor de instellingen. Zal een gespecialiseerde instelling alleen nog specialisten aanwerven? En welk profiel hebben de Vormingplus-volkshogescholen? Heeft de doorsnee burger daar zicht op? Het feit dat de 13 volkshogescholen dezelfde naam dragen is al iets... De vraag is of zij hun driedovoudige zending kunnen waarmaken en bekendmaken bij de bevolking: een eigen aanbod als volkshogeschool, een coördinerende rol voor het hele niet-formele vormingsaanbod in de regio en de promotie van dat hele aanbod. Als zij erin slagen om dit te realiseren, dan zeg ik: Chapeau! Een grote stap vooruit. Dan hebben we gewonnen met de sector.

OIKOS: Een aantal organisaties zijn verdwenen, zoals de Interactie-Academie uit Antwerpen. Blijkbaar was het de bedoeling van de beleidsmakers om het “dorre kreupelhout” te wieden. Ging er dan niets verloren met de herstructurering?

HDV: Het is altijd jammer als organisaties uit het subsidielandschap verdwijnen. Zij hadden een aanbod dat aansloot bij de wensen van een deel van het publiek. In welke mate mag een minister, met medeweten van experts in een Commissie, beslissen om bepaalde organisaties te schrappen? Daarmee doet men niet meteen een uitspraak over bepaalde organisaties. De metafoer “dor kreupelhout” die inderdaad gehanteerd werd in de hoorzittingen die voorafgingen aan het nieuwe decreet was misschien niet erg gelukkig. Maar sommige organisaties passen misschien niet in het plaatje van het nieuwe decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk. De vraag is natuurlijk in hoeverre de doelstellingen van het decreet even zorgvuldig werden getoetst bij alle organisaties. Kijk even

naar de samenstelling van de commissies die de minister adviseerden, die is zo breed dat ik twijfel aan combines. Ik geloof niet in bepaalde machinaties, zoals men her en der suggereerde. De commissieleden zouden dat niet gepikt hebben. Ongetwijfeld waren er contacten tussen bepaalde organisaties en bepaalde commissieleden, maar dat is een zaak van deontologie van ieder lid. Wie in zo'n commissie zit moet gewetensvol werken. En de intersubjectiviteit, de dialoog, het debat in de adviescommissie moet tot resultaat leiden. De communicatie tussen commissie en de sector kan wellicht beter. Dat is een zorg voor de toekomst. We betalen leergeld, maar ik ben niet tegen dit systeem.

OIKOS: Dreigt het kritische en emancipatorische gehalte van de sociaal-culturele sector niet te bezwijken onder het zware arsenaal van beleidsinstrumenten zoals de beleidsplannen en de screening door adviescommissies? En we hadden het nog niet over “integrale kwaliteitszorg”. Zal men burgers nog uitdagen om hun geschiedenis zelf ter hand te nemen, om even in termen van Paulo Freire te spreken? Dreigt er niet te gebeuren met het sociaal-cultureel vormingswerk wat ook gebeurde met de basiseducatie: verschooling, modularisering en fragmentering?

HDV: Zet u eens in de plaats van de potentiële deelnemer. Waarom kom je uit je kot om naar vereniging A te gaan of naar Vormingplus B of naar beweging C? Waarom doe je dat? Ik ga ervan uit dat in onze samenleving nog grote vormen van engagement bestaan. Als er een ramp gebeurt, is men meteen bereid om bij te springen. Dat is een gegeven. Er was een tijd dat die bewoogenheid vooral te bespeuren was bij

mensen met een iets hogere scholing, de middenklasse. Die mensen hadden niet alleen behoefte om te weten wat er aan de hand was, maar zij wilden erover discussiëren, liefst kritische vragen stellen, een vinger in de pap hebben. Dat was een heel belangrijke ontwikkeling die leidde tot de samenleving die we nu hebben. De “inspraakgedachte” die in de jaren '50 nauwelijks aanwezig is, is er intussen wel degelijk.

We leven in een andere tijd. De vormingssector fungeert in een bepaalde samenleving en past zich daaraan aan. Het is zeer moeilijk om tegen de stroom of de gang van een aantal ontwikkelingen in te roeien. Verschuivingen in de maatschappij hebben sowieso een impact op de sector. Om het voorbeeld van de basiseducatie te nemen. Het ontstaan van de basiseducatie situeert zich inderdaad in de emancipatorische trend van de jaren '70. Gaandeweg kwam daar een dimensie bij: met name mensen ook effectief ondersteunen, ook bij het behalen van diploma's. Er ontstond een strijd ontstaan tussen de maatschappelijk geëngageerden en de schoolsen. Volgens mij moet je denken in termen van én én. Waarom zitten mensen op de schoolbanken bij de basiseducatie? Omdat ze weten dat zij er in hun maatschappelijke positie verschrikkelijk veel baat bij hebben om goed te kunnen lezen, schrijven en rekenen. Velen zijn ook allochtonen met het Nederlands als tweede taal. Effectief leren is voor deze mensen cruciaal, en dat is het gelijk van de schoolsen. Wellicht zijn er mensen die alleen voor zichzelf komen, of voor de ambiance, of om hun kinderen een beetje beter te kunnen ondersteunen... Waarom zouden we met de sociaal-culturele sector niet afspreken met de Centra Basiseducatie om duidelijk te maken dat mensen die persoonlijke ont-plooiing nastreven ook bij de Volksho-

geschool Vormingplus terecht kunnen? Dat is een uitdaging voor onze sector. Ook “inburgering” moet gepaard gaan met kritische reflectie over de samenleving waar mensen terechtkomen. Ook daar liggen uitdagingen. Kortom, het is niet omdat het label “maatschappijkritische vorming” niet meer populair is, dat er niets meer in die lijn gebeurt.

OIKOS: Ook in het kader van het lokaal cultuurbeleid zijn er uitdagingen voor de sociaal-culturele sector. Dat is ook het niveau dat het dichtst staat bij de lokale democratie en de lokale politiek. Hier kan burgerschapsvorming heel concreet worden.

HDV: De vraag is welk patroon het lokaal cultuurbeleid zal opleveren. Wordt het een vergemeentelijking van cultuur, wordt het allemaal wat ambtelijk? Is er dan nog plaats voor spontane initiatieven? Is er nog plaats voor het klassieke verenigingsleven? Het is nog een beetje afwachten wat de effecten zullen zijn van de lokalisering van het cultuurbeleid.

OIKOS: Intussen is wel gebleken dat niet men overal een cultuurbeleids-

coördinator kon aanwerven, omwille van de budgettaire beperkingen. Dat is toch ook een constante van het beleid van Anciaux: torenhoge ambities die hij niet steeds kan waarmaken.

HDV: Inderdaad, de oorspronkelijke intenties van het decreet lokaal cultuurbeleid, maakt men budgettair niet waar. Er zijn niet genoeg middelen om het kader van de cultuurbeleidscoördinatoren in te vullen. Dit is weer het verhaal van het decreet voor de sociaal-culturele sector van 1995: men stemt een decreet maar men voorziet onvoldoende middelen om de doelstellingen volledig waar te maken. Misschien is dat de grote uitdaging voor het beleid van de volgende jaren: leren omgaan met grenzen.

[Bio]

Frederik Janssens is filosoof, redactielid van Oikos en voormalig directeur van Ploeg, de vroegere vormingsdienst van Agalev/Groen!